

Висновки та рекомендації
IV Міжнародної науково-практичної конференції
“Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика”

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи
Національного банку України»
м. Суми, 21-22 травня 2009 року

Учасники IV Міжнародної науково-практичної конференції на основі зроблених наукових доповідей, надісланих тез виступів і проведених дискусій зробили певні висновки і внесли пропозиції про практичне їх впровадження.

Світова фінансова криза стала об'єктом для осмислення науковцями, політиками та підприємцями. Вона розпочалася з краху іпотечних установ США і охопила практично всі країни світу. Наслідком цього стало падіння котирувань світових фондових ринків та цін на сировинні ресурси, виникнення проблем із ліквідністю у глобальному масштабі та рецесія провідних світових економік. Криза не обійшла осторонь і Україну. Її проявами стали проблеми з погашенням боргових зобов'язань банками та іншими корпоративними структурами, втрата світових ринків збуту експортерами, скорочення обсягів виробництва та зростання рівня безробіття, нестабільність на валютному ринку.

Відповіддю на зазначені процеси стали антикризові заходи, основним змістом яких є стабілізація фінансової системи шляхом забезпечення адекватного рівня ліквідності та відновлення довіри між суб'єктами фінансової системи. Тому дослідження причин глобальної фінансово-економічної кризи, визначення масштабів створених нею проблем в Україні та пошук можливих шляхів подальшого розвитку – нагальні питання сьогодення.

У зв'язку із вищезазначеним учасники конференції вважають:

1. Сьогодні суспільство стоїть перед вибором – стабільність чи свобода? Питання це виникає внаслідок процесів глобалізації та кризи, яку переживає світова економіка. Причому відкладення цього вибору тотожно відкладенню глобалізації, яка неможлива без інституційного підґрунтя, і темпи якої зараз уповільнюються.
2. Світова фінансова криза почалася з іпотечної кризи у 2007 р. і продовжується в даний час. Іпотечна криза спричинила негативні процеси на ринках цінних паперів, що призвело до падіння курсів акцій та котирувань облігацій на провідних світових ринках. Тому в США, країнах Західної Європи і Японії відбулося загострення ситуації в банківській та

фінансовій сферах, що переросло в кінці 2008 р. у світову фінансову кризу. Водночас у країнах БРІК (Бразилія, Росія, Індія, Китай) іпотечно-кредитна складова банківських проблем не спричинила такого негативного впливу, оскільки їх економіки мали високі темпи зростання, а комерційні банки не мали інтересів на іпотечному ринку США. Хоча Росія відреагувала падінням курсу акцій на МБВБ і РГС, безпосередньо на її банківській системі це не позначилося. Однак світова банківська криза проходила на межі істотних змін у нагромадженні грошового капіталу, який є одним з важливих джерел інвестицій в економіку. Головна тенденція цього процесу полягає в тому, що, по-перше, зростання нагромадження грошового капіталу супроводжувалося невеликими обсягами інвестицій в економіках розвинених країн, по-друге, відбулося зміщення нагромадження грошового капіталу на користь Росії, Китаю та Індії. Отже, зміни світової економіки та фінансова криза не було чимось несподіваним, тому що розвиток ринкової економіки завжди буде мати непостійний характер: спад, криза, депресія, підйом.

3. Відсутність чіткого передбачення подальшого розвитку країни у даний час є причиною непослідовності та неузгодженості дій усіх гілок влади, які фактично здійснюються за логікою пожежних заходів. Сьогодні необхідно не тільки боротися з кризою, а й чітко визначитися, чого ми досягнемо внаслідок боротьби з нею, зрозуміти, що нас чекає в середньостроковій перспективі, а також сконструювати нову ідеологію регулювання фінансового ринку. При цьому не можна ігнорувати роль ризику як індикатора ринкових процесів. Фактично світова фінансова криза відіграла роль детонатора, виявила всі наявні дисбаланси і диспропорції в економіці України внаслідок її значної відкритості. Логічно, що після періоду дуже “дешевих” грошей, який часто призводить до безвідповідальності, повинен прийти період “дорогих” грошей.

4. Результати дослідження розгортання кризи в банківській системі України дозволяють виділити такі етапи:

- кінець вересня – жовтень 2008 року – внаслідок здійснених рейдерських атак на Промінвестбанк, що спричинили недовіру до банку, розпочалося масове вилучення клієнтами коштів. Тільки вчасне введення Національним банком України тимчасової адміністрації в цьому банку не дозволило допустити його банкрутства;
- листопад-грудень 2008 року – до кризи ліквідності приєдналася валютно-курсова криза. Внаслідок різкої зміни курсу основних світових валют до гривні в окремих банках істотно погіршилася ситуація з дотриманням нормативів кредитного ризику;
- січень-лютий 2009 року – незважаючи на вирішення ряду серйозних проблем з ліквідністю, банки не змогли самостійно підтримувати

ліквідність без отримання кредитів Національного банку України в режимі рефінансування. Подальше погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури, зниження економічної активності, суттєве зменшення внутрішнього попиту – все це підсилювало негативні тенденції у розвитку економіки, негативно впливало на стан ліквідності банківської системи;

· березень 2009 року – до цього часу – значно знизилися темпи відтоку коштів в умовах уповільнення падіння індексу виробництва базових галузей, з'явилися тенденції до стабілізації валютного курсу, поступового відновлення довіри до банків, зокрема банків з іноземним капіталом. Водночас ситуація з ліквідністю в банках залишається напруженою, обсяги високоліквідних активів продовжують скорочуватися.

5. Причинами зростання частки проблемних іпотечних кредитів в загальному іпотечному портфелі банків України є: велика частина кредитів в іноземній валюті; девальвація національної валюти; падіння реальних доходів населення та зростання безробіття. Значну допомогу у вирішенні проблеми прострочення і неповернення кредитів надає держава в особі НБУ шляхом проведення започаткованих у лютому 2009 р. валютних аукціонів, продаючи долари США та євро за пільговим курсом для позичальників банків, які погашають іпотечні кредитні зобов'язання. Позитивним є і той факт, що НБУ дозволив достроково погашати валютні кредити за пільговим курсом. Однак на сьогодні актуальним залишається питання пошуку взаємовигідного для банків та позичальників рішень щодо реструктуризації та переуступки іпотечних кредитів. Тому до способів реструктуризації доцільно віднести такі: збільшення терміну кредитування, завдяки чому зменшується щомісячний платіж позичальника; перехід із стандартної схеми погашення кредиту на аннуїтетну; надання так званих кредитних канікул, що передбачають відстрочення погашення основного боргу за кредитом на термін 6-12 місяців; переведення кредитів в іноземній валюті у гривневі; зниження процентної ставки на певний період або на постійній основі; «прощення» позичальникові штрафів і пені у разі прострочення повернення кредиту.

6. Криза негативно впливає на процес поглинання банків іноземними інвесторами, попит на вітчизняні банки з боку іноземних інвесторів знизився і має поодинокий характер. Незабаром проблеми капіталізації вітчизняних банків будуть вирішуватися через реорганізацію банківської системи шляхом зміни власників банків, ліквідації окремих банків, злиття і поглинання банків, участі держави в капіталізації не тільки державних, а й комерційних банків. Це посилює інтерес усіх учасників процесу до оцінки ринкової, інвестиційної вартості та вартості ліквідації банку. Фінансова криза обумовлює необхідність адаптації інструментарію до сучасного стану ринку, зокрема обґрунтованого вибору підходів і методів оцінки,

способів і прийомів розрахунку ключових її параметрів. Сьогодні актуальним є питання інформаційного забезпечення. У зв'язку з цим в Україні доцільно створювати компанії, які спеціалізуються на зборі необхідної інформації, а також різноманітні електронні джерела, які б консолідували інформацію, зокрема на фондовому ринку щодо обсягів та цін продажу банків-аналогів. Необхідно також вирішувати питання правового забезпечення цих процесів в Україні, отримання постійної та адекватної інформації про макроекономічні показники розвитку держави, становлення та розвиток статистичних служб, які б займалися розрахунком окремих параметрів при визначенні вартості банку.

7. Сучасний стан банківського сектора підтверджує необхідність його реформування з метою забезпечення ефективного виконання функцій фінансового посередництва, що сприяє розвитку економіки в цілому. Найважливішим елементом забезпечення фінансової стійкості банківської системи є фінансова стійкість банків, яка постійна в часі і залишається постійною за різних умов функціонування банку, незважаючи на рівень впливу внутрішніх та зовнішніх факторів. Оцінка фінансової стійкості – важлива складова її забезпечення.

В умовах ринку досвід успішних банків переконує в тому, що їхній стійкий розвиток залежить від сукупності таких властивостей, як гнучкість і швидкість реакції на зміни кон'юнктури ринку, конкурентоздатність продуктів та банку в цілому, інвестиційна активність, висока ліквідність і фінансова стабільність, широке використання інноваційних факторів для саморозвитку.

Фінансову стійкість банку слід розглядати в контексті таких базисних елементів: стабільність діяльності банку, стійкість проти впливу факторів зовнішнього та внутрішнього характеру, спроможність відновлювати свої функції після потрясінь. Однак поняття фінансової стійкості не можна розглядати окремо від умов, в яких функціонує банк, зокрема стану банківської системи. Доцільно розглядати три можливі ситуації. Перша – фінансова стійкість при постійних (стабільних) і сприятливих умовах зовнішнього середовища. У цьому випадку оцінка фінансової стійкості повинна базуватися на аналізі внутрішніх факторів, що її визначають. Друга ситуація – фінансова стійкість при активному розвитку банківської діяльності, швидкому нарощенні активів, зобов'язань банку, обсягів його операцій. У таких умовах оцінка фінансової стійкості повинна базуватися на аналізі збалансованості у розвитку банку, тобто оцінці адекватності збільшення активів капіталу, оцінці ризиковості банківської діяльності. Третя ситуація – фінансова стійкість банку при негативному впливі зовнішніх факторів, депресивному стані банківської системи або економіки країни в цілому.

Тому питанням оцінки та забезпечення фінансової стійкості банків в умовах нестабільного або кризового стану банківської системи необхідно приділяти особливу увагу. Фінансова стійкість банків у такій ситуації суттєво залежить від низки зовнішніх факторів. Запасу фінансової стійкості може не вистачити при постійному відтоку ресурсів, погіршенні платоспроможності дебіторів навіть при високих показниках достатності капіталу та значних обсягах резервів. При ознаках кризового стану у фінансовому або банківському секторі оцінка фінансової стійкості окремих банків має базуватися на аналізі зовнішніх факторів, що її визначають: загальноекономічних, соціально-політичних, фінансових та достатності запасу фінансової стійкості для протистояння негативному впливу зовнішніх факторів.

Отже, оцінку фінансової стійкості банку доцільно здійснювати на основі аналізу адекватності розвитку банку умовам економічного середовища та загальній діловій активності.

8. Необхідні умови для стабільного розвитку банку, підвищення його конкурентоспроможності та фінансової стійкості може створити податкове планування, яке необхідно визначати як невід'ємну частину фінансового планування банку. Це передбачає використання системи відповідних методів для розробки альтернативних варіантів податкової діяльності відповідно до чинного податкового законодавства та вибору найоптимальнішого з них з урахуванням стратегії розвитку банку з точки зору податкових наслідків для його діяльності.

Застосування податкового планування в діяльності банків і організації їх ділових відносин створить такі переваги для бізнесу: можливість аналізу і використання більш сприятливих умов для розвитку бізнесу; підготовка до змін зовнішньому середовищі; підвищення конкурентоспроможності порівняно з іншими учасниками ринку; забезпечення більш раціонального розподілу і використання різних видів ресурсів; підвищення фінансової стійкості.

У процесі податкового планування доцільно використовувати такі групи методів:

- 1) оптимізаційні (метод оптимізації через договір, заміни відносин, розподілу відносин, відстрочення податкового платежу, делегування податків структурі-сателіту, використання офшорів, використання пільгового суб'єкта оподаткування, використання облікової політики, використання трансфертних цін) – для оптимізації складових податкових баз та податкових зобов'язань та зменшення податкового навантаження;
- 2) розрахункові (розрахунково-аналітичний, економіко-математичного моделювання, нормативний, мікробалансів, графоаналітичних залежностей, матрично-балансовий метод та статистичні методи) – для

розрахунків сум платежів за відповідними видами податків та аналізу альтернативних варіантів оподаткування.

9. Кількісне збільшення показників ринку банківських платіжних карток в Україні одночасно супроводжується і його якісним розвитком. Банки поступово здійснюють заміну карток з магнітною смугою на картки з чипом та переобладнують свою інфраструктуру для приймання смарт-карток. На базі банківських платіжних смарт-карток запроваджуються бонусні, соціальні, транспортні, митні, страхові, медичні та інші проекти; платіжні картки активно використовуються для розрахунків у мережі Інтернет.

Водночас помітний деякий дисбаланс на цьому ринку: переважна більшість емітованих українськими банками платіжних карток належать до платіжних систем Visa та MasterCard (за станом на початок 2009 р. їх кількість складала 88,3 % від загальної кількості карток в Україні). Однак сьогодні тільки близько 0,8 % операцій за картками, емітованими українськими банками, здійснюються за кордоном. Отже, для переважної більшості внутрішньодержавних операцій використовуються картки МПС, що здійснюються за міжнародними правилами та тарифами. Така ситуація на ринку платіжних карток України призводить до таких наслідків: за здійснення внутрішньодержавних операцій у національній валюті українські банки повинні сплачувати на адресу МПС комісійні в іноземній валюті; МПС нараховують гарантійні депозити в іноземній валюті не тільки на обсяги міжнародних операцій, а й на внутрішньодержавні і навіть на частину внутрішньобанківських операцій.

Тому існуючі принципи побудови національного ринку використання платіжних карток та взаємовідносини його учасників вимагають серйозного переосмислення та впровадження нових концептуальних ідей.

10. Ринок похідних фінансових інструментів – один із наймолодших сегментів ринкової економічної кон'юнктури, які динамічно розвиваються. Найважливішою умовою розвитку ринку похідних фінансових інструментів із 70-х років по наш час є суттєві зміни, що відбувалися у фінансовій та технологічній сферах. Сучасні ринки базуються на глобальному поширенні інформації про ціноутворення, можливості миттєвого зв'язку між учасниками ринку, використанні ними потужних технічних засобів і складного програмного забезпечення.

До зовнішніх чинників, які визначають розвиток ринку похідних фінансових інструментів, належать такі: інфляційні чинники, які порушують стабільність фінансових ринків; глобалізація промисловості, товарних і фінансових ринків; швидка індустріалізація багатьох країн, що розвиваються; поява нових ринків, що посилюють конкуренцію і

відповідно збільшують ризики; податкові асиметрії, зокрема звільнення від оподаткування окремих галузей або податкові пільги з метою заохочення розвитку; відмінності в оподаткуванні вітчизняних та іноземних суб'єктів господарювання тощо; чинники, пов'язані із законодавчим регулюванням товарних і фінансових ринків; розвиток техніки, технології, фінансової теорії.

До внутрішніх чинників, які визначають поведінку економічних суб'єктів на фінансових і товарних ринках, належать такі: потреба у ліквідних і дохідних напрямках вкладення коштів; необхідність зниження вартості залучення коштів і обмеження ризиків; підвищення кваліфікації персоналу; розвиток спеціальної прикладної галузі – фінансової інженерії та ризик-менеджменту.

Важливою умовою існування ринку похідних фінансових інструментів є наявність на них попиту, який формується під впливом вищезазначених внутрішніх факторів.

11. Прогнозування можливих наслідків фінансової кризи повинне спиратися на достовірну статистичну оцінку залежностей базових показників функціонування реального сектора економіки країни від зміни окремих параметрів функціонування банківської системи. У ринковій економіці одним з чинників погіршення ефективності функціонування виробничої сфери є зменшення обсягів кредитної пропозиції банківськими установами.

Позитивний характер впливу розвитку банківського сектора економіки України на нефінансовий сектор забезпечується прямою кореляцією зростання доданої вартості при збільшенні обсягів залучених кредитів за такими видами економічної діяльності, як промисловість, транспорт і зв'язок (близько 0,1 % зростання темпів приросту доданої вартості при збільшенні темпів приросту кредитів на 1 %). Однак за іншими видами економічної діяльності між досліджуваними показниками в динаміці спостерігається зворотний зв'язок. Найбільш суттєвим є негативний вплив збільшення обсягів кредитування на динаміку доданої вартості сільського господарства, в якому зростання темпів приросту кредитів на 1 % призводить до уповільнення швидкості зростання доданої вартості на 0,91 %. У будівництві та торгівлі ці негативні ефекти від збільшення обсягів кредитування на динаміку доданої вартості приблизно однакові та становлять близько 0,66 %.

Отже, кредитування поки що не здійснює безпосередній вплив на економічне зростання в Україні. Лише 1,15 % змін темпів приросту доданої вартості реального сектора економіки зумовлено зміною обсягів наданих йому кредитів. Тільки в сільському господарстві вплив обсягів кредитування на динаміку валової доданої вартості є суттєвим, оскільки

зумовлює 82,28 % зміни темпу її приросту. Негативне значення показника взаємозалежності зміни обсягів доданої вартості і кредитування для підприємств будівництва і торгівлі також дозволяє говорити про раціональне розміщення коштів банками – їх спрямування в найменш ризиковані господарюючі суб'єкти (висока швидкість оборотності капіталу і ліквідне забезпечення роблять їх привабливими позичальниками).

Низьке значення коефіцієнта кореляції для підприємств реального сектора в цілому пояснюється значною потребою в довгострокових ресурсах через тривалу окупність інвестиційних проектів, яка не може бути повною мірою забезпечена сформованим ресурсним потенціалом банківської системи.

12. Фінансово-кредитне забезпечення суб'єктів господарювання значною мірою залежить від зовнішніх джерел фінансування. З метою досягнення прозорості та надійності процесу їх кредитного забезпечення актуальним є пошук альтернативних і водночас адекватних джерел та інструментів.

У цих умовах кредитні спілки спроможні внести реальний вклад у вирішення питань фінансового забезпечення розвитку вітчизняного виробництва, створення додаткових робочих місць, формування соціально-побутової інфраструктури і тим самим пом'якшення кризового впливу на життєвий рівень населення, забезпечення належного грошового кругообігу на певній території.

13. Сучасний стан розвитку депозитарної системи в Україні не в змозі забезпечити уніфіковане і високоякісне депозитарне обслуговування інвесторів. З урахуванням сучасних міжнародних тенденцій та нагальних потреб розвитку інфраструктури фондового ринку нашої країни вивчення проблематики депозитарної діяльності дуже актуальне і своєчасне.

Важливим елементом ефективного функціонування вітчизняного фондового ринку є розрахунково-клірингова діяльність, що на сьогоднішній день недостатньо розвинена в Україні. Лише невелика кількість договорів, що укладаються на фондовому ринку, виконується в режимі “поставка проти платежу”. Станом на 01.03.2009 в Україні “Міжрегіональний фондовий союз”.

Недоліком українського фондового ринку є велика кількість договорів, укладених поза його межами. Цей факт свідчить про незацікавленість інвесторів у відкритому укладанні угод.

Законодавство України у сфері депозитарної діяльності не повною мірою відповідає міжнародним стандартам, зокрема рекомендаціям “Групи 30” та Міжнародної асоціації з питань обслуговування цінних паперів. Децентралізовану систему депозитарного обслуговування доцільно трансформувати в централізовану.

У процесі розвитку Національної депозитарної системи доцільно впроваджувати нові принципи та технології, які б відповідали тенденціям

світових фондових ринків. Забезпечення прозорості проведення операцій на Національному фондовому ринку повинно підвищити рейтинг країни і таким чином залучити закордонних інвесторів.

14. Цілеспрямована політика у сфері планування та використання коштів державного і місцевих бюджетів повинна сприяти зменшенню диспропорцій у територіальній структурі економіки, використанню переваг природно-ресурсного та науково-виробничого потенціалу регіонів. Розширення фінансової бази місцевих органів влади, одним з джерел якої є місцевий бюджет, для забезпечення функції регіонального соціально-економічного розвитку повинне сприяти виходу економіки держави з кризи. Місцеві бюджети поступово втрачають самостійність при розпорядженні коштами. Фактично місцеві органи влади є передавально-контрольним механізмом при виконанні делегованих державою повноважень та передачі коштів соціальної допомоги кінцевому адресату. Тому необхідно при плануванні видатків місцевих бюджетів знаходити баланс між стимулюванням економічного розвитку та вкладенням наявних коштів у соціально-споживчі сектори. При формуванні антикризової програми для України необхідно прийняти зміни до Бюджетного кодексу, які б забезпечували самостійність місцевих бюджетів і наділення місцевих органів влади більшими повноваженнями при вирішенні питань спрямування коштів на фінансування розвитку регіональної економіки, узгодження законодавчої бази, яка б регламентувала планування та використання коштів місцевих бюджетів, спрямованих на економічний розвиток регіону.

Голова оргкомітету

IV Міжнародної науково-практичної конференції

“Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика”,

ректор Державного вищого навчального закладу

“Українська академія банківської справи

Національного банку України”,

професор

А.О. Спіфанов